

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ОСВІТИ, НАВЧАННЯ, ВИХОВАННЯ У ЛЬВІВСЬКО-ВАРШАВСЬКІЙ ШКОЛІ

(рецензія на монографію Ольги Гончаренко. Філософія освіти у Львівсько-
Варшавській школі. – Кам'янець-Подільський:
ТОВ “Друкарня “Рута””, 2018. – 476 с.)

Ігор Карівець

Національний університет “Львівська політехніка”

Scopus Author ID: 57194522632

ORCID ID: 0000-0002-4555-2226

ihor.v.karivets@lpnu.ua

(рецензія надійшла до редакції – 23.02. 2019 р., прийнята до друку – 15.03. 2019 р.)

© Карівець І., 2019

У рецензії проаналізовано зміст монографії Ольги Гончаренко “Філософія освіти у Львівсько-Варшавській школі”. Львівсько-Варшавська школа відома як школа ранньої аналітичної філософії, в якій багато уваги приділяли логіці, аналізу понять та відкидали ірраціоналізм у філософії. Проте у рецензованій монографії представники Львівсько-Варшавської школи постають як теоретики освіти, педагогіки та дидактики. Вони приділяли багато уваги розвитку філософської пропедевтики, наголошували на важливості дидактики, яка засновується на логіці та психології; відстоювали автономію університету та свободу академічних наукових пошуків. Можна вважати, що авторка досягла мети, а саме: всебічно проаналізувала особливості філософії освіти представників Львівсько-Варшавської школи, довела, що й українські освітяни, педагоги, психологи, зокрема Михайло Рудницький та Яким Ярема, були під впливом педагогічних, епістемологічних та психологічних ідей засновника Львівсько-Варшавської школи Казимира Твардовського.

Ключові слова: *Казимир Твардовський, Львівсько-Варшавська школа, філософія, освіта, педагогіка, дидактика, філософія освіти.*

THEORY AND PRACTICE OF EDUCATION, LEARNING, AND UPBRINGING IN LVIV-WARSAW SCHOOL

(review of Olha Honcharenko’s monograph. Philosophy of Education in Lviv-Warsaw School. –
Kamianets-Podilskyi: Ltd. “Printing House ‘Ruta’”, 2018. – 476 pp.)

Ihor Karivets

Lviv Polytechnic National University

Scopus Author ID: 57194522632

ORCID ID: 0000-0002-4555-2226

ihor.v.karivets@lpnu.ua

The review analyzes the content of Olha Honcharenko’s monograph “Philosophy of Education at the Lviv-Warsaw School”. The Lviv-Warsaw School is known as a school of early analytical philosophy, in which much attention was paid to logic, analysis of concepts, and rejection of irrationalism in philosophy. However, in a reviewed monograph, representatives of the Lviv-Warsaw School appear as theorists of education, pedagogy and didactics. They paid much attention to the development of philosophical propaedeutics, emphasized the importance of didactics, which is based on logic and psychology; defended university autonomy and freedom of academic researches. One can assume that the author achieved the goal, namely: she thoroughly analyzed the peculiarities of the philosophy of education of representatives of the Lviv-Warsaw School, proved that Ukrainian educators, teachers, psychologists, in particular, Mykhaylo Rudnytski and Yakym Yarema, were influenced by the pedagogical, epistemological and psychological ideas of the founder Lviv-Warsaw School of Kasimir Twardowski. But, the author stressed that there is the Ukrainian branch of Lviv-Warsaw school. This assertion needs more proofs, which are not in this monograph. There are some Ukrainian scholars and intellectuals, who were under the influence of Kasimir Twardowski. But, they were separated from him after graduation of the University of Lviv. Therefore, they weren’t brought into Ukrainian intellectual and scientific fields any ideas and methodology of Kasimir

Twardowski and weren't cultivating them in order to provide some kind of continuation of Kasimir Twardowski's heritage. However, this monograph is the first systematic study of Lviv-Warsaw School in the educational field. It is still necessary study of the heritage of Lviv-Warsaw School in other philosophic areas, such as ontology, logic, epistemology, ethics and esthetics.

Key words: *Kasimir Twardowski, Lviv-Warsaw School, philosophy, education, pedagogy, didactics, philosophy of education.*

Львівсько-Варшавська філософська школа (ЛВФШ) – одна із найвідоміших шкіл центрально-східної Європи, а сьогодні її спадщину вивчають по всьому світу. Зазвичай дослідники спадщини ЛВФШ звертають увагу на досягнення представників цієї школи у галузях логіки, психології, семіотики, а саму школу зараховують до раннього етапу розвитку аналітичної філософії.

Тому дослідження Ольги Гончаренко є цікавим й оригінальним саме тому, що воно звертається до іншої царини філософії, а саме: філософії освіти; її представники постають перед нами як педагоги, виховники, а також як теоретики освіти.

Монографія Ольги Гончаренко складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел.

У вступі авторка обґрунтовує доцільність звернення до напрацювань ЛВФШ у сфері філософії освіти, з'ясовує особливості діяльності цієї інтелектуальної формації міжвоєнного Львова як мультинаціонального утворення, до складу якого входили також й українці.

У першому розділі “Термінологічні уточнення” Ольга Гончаренко простежує генезу поняття “філософія освіти” та зазначає труднощі у визначенні цього поняття. Авторка коротко розглядає роль філософії у становленні завдань та цілей виховання та навчання від Сократа до Баумана та Донскіса, а в Україні до Пролеєва. Розкривши коротко історію розвитку філософської думки щодо освіти, авторка висноує, що “істотною ознакою філософських міркувань є те, що освіта є процесом відкриття людиною абсолютних цінностей у самій собі та творення на підставі цього знання власного життя, а також результат узгодження нею свого життя зі своїм же знанням” [Гончаренко, 2018: 50–51]. У підпункті 1.2. Відмінні ознаки Львівсько-Варшавської школи детально розглянуто постать засновника ЛВФШ Казимира Твардовського, його стиль викладання, навчання, його організаційні здібності й те, як він розумів освіту, зокрема філософську. Крім цього, Ольга Гончаренко з'ясовує критерії приналежності тих чи інших вчених до ЛВФШ: генетичний, географічний, часовий та мериторичний, покликаючись на дослідження Воленського та Іваника [ibid.: 73; 76]. “Дослідження Степана Іваника ґрунтувалися на дефініції “Львівсько-Варшавська школа” та “учень Твардовського” Стефана Замецького” [ibid.: 77].

У другому розділі “Філософія та педагогіка Казимира Твардовського” авторка монографії розглядає співвідношення філософії, науки та світогляду у спадщині Казимира Твардовського; вплив на формування такого співвідношення вчителя польського філософа Франца Brentano.

Ольга Гончаренко опрацьовує першоджерела (статті, виступи тощо), в яких Казимир Твардовський формулює власне бачення того, яке місце займає філософія серед інших наук (природничих), а також її відношення до інших сфер діяльності людини, зокрема мистецтва та релігії.

Філософія не є спекулятивною та відірваною від життя; відтак, не існує абстрактної чи загальної філософії. Філософія – це система філософських наук, до якої Казимир Твардовський включав теорію пізнання, логіку, психологію, етику та естетику. Метафізику він вважав доповненням філософської системи, а психологію – основою філософії.

Чому психологія – це основа філософії? Тому, що психологія досліджує мислення; вона виявляє його форми, види, механізми. Методом психологічного пізнання мислення є інтроспекція. Як і Brentano, Твардовський вважав, що за допомогою інтроспекції можна пізнати власне мислення, зрозуміти хід думок тощо. Психологічна цінність аналізу мислення полягає такою у тому, що такий аналіз допомагає прояснити саме мислення для того, хто мислить. Чіткість та ясність мислення є необхідними для того, аби його вважати науковим. Філософія є витвором внутрішнього життя мислителя, тому він повинен розуміти своє психічне життя, зокрема мислення. Без цього розуміння, як він мислить, мислитель не може чітко та ясно висловлюватися. Іншою наукою, яка є підготовкою до наукового філософського мислення, є логіка. Вона навчає висловлюватися несуперечливо й точно. Логіка покликана формувати такі інтелектуальні здібності, які уможливають формулювання істинних суджень. Несуперечливість суджень та точність визначення понять є також критеріями науковості філософського мислення. Логіка також є інструментом розвитку розумових здібностей людини, критичного мислення, яке звільняє її від упереджень, догматизму та релятивізму.

Отже, психологія та логіка, на думку Казимира Твардовського, уможливають створення наукової філософії, або, як зараз кажуть, аналітичної філософії; вони також потрібні для усіх гуманітаріїв.

Казимир Твардовський приділяв увагу етиці – одній із фундаментальних філософських наук. Людина протягом життя формує власні етичні переконання на основі совісті (сумління), яка є вродженою. Саме совість дозволяє пізнавати моральні істини. Моральні істини є незмінними.

Засновник ЛВФШ хотів створити наукову етику, яка би ґрунтувалася лише на розумі, що обґрунтовує етичні критерії людської поведінки. Така етика повинна бути вільною від догм, релятивізму та суб'єктивізму. Вона повинна плекати “етичний інстинкт”, який є “інстинктом суспільного самозбереження” [ibid.: 146].

Після аналізу етики Казимира Твардовського авторка переходить до аналізу філософських основ його педагогіки. Педагогічна позиція Твардовського ґрунтується на актуалізації тези Аристотеля, що всі люди від народження прагнуть знання, котре Брентано перефразував й ствердив, що всі люди прагнуть до доброчесності. Тому за допомогою виховання можна досягнути моральних та етичних висот. Виховання спрямовується на виявлення особистісного начала учнів з метою формування розумних та чесних громадян. Саме такі громадяни є основою сильної держави [ibid.: 149].

Навчання – це процес здобуття знань, імпульсом до якого є вроджений потяг людини до пізнання. Цей потяг невід’ємний від розумового розвитку, який полягає у формуванні та посиленні розумових здібностей. До таких розумових здібностей Твардовський залучав: здібність сприймати, пам’ятати, уявляти, зосереджуватися, видавати судження, мислити [ibid.: 154].

Процес навчання потребує щонайменше двох осіб: учня та вчителя. Навчання повинно бути систематичним й відбуватися у школах. Колективне навчання має свої переваги: “змагання учнів, менша вартість навчання, звикання учнів до спільного життя та вироблення у них почуття солідарності й схильність до взаємних поступок”. Проте воно має і недоліки: “труднощі у врахуванні індивідуальності кожного учня, шкідливий вплив погано вихованих учнів на інших” [ibid.: 157].

Твардовський надзвичайно цікавився дидактикою, тобто наукою про те, як навчати, які методи навчання запроваджувати тощо. Але дидактика лише тоді буде ефективною, якщо вона ґрунтується на знаннях логіки та психології. Навчання – це не процес “відображення” та запам’ятовування інформації; навчання – це творення людиною знання про світ, вміння спілкуватися з іншими, розвиток критичного мислення [ibid.: 167].

Багато уваги авторка монографії приділяє тому, як Твардовський розуміє призначення університету. Вона покликається на виступ “Про

достойність університету” Твардовського, в якій він стурбований тим, що університет перетворюється на масове штампування дипломів, освіта стає споживацькою вартістю, підпорядкованою корисливим мотивам. За таких умов університет втрачає своє призначення, а саме: бути храмом істини, причому істини об’єктивної, яка не підпорядковується релігії, політиці, економіці. Університет незалежний від усіляких політичних, ідеологічних віянь; він також не може ґрунтуватися на певних догмах та упередженнях. Тільки вільний пошук істини тих, хто об’єднався заради неї, тобто професорів, доцентів, магістрів та студентів.

У третьому розділі “Філософська пропедевтика у Львівсько-Варшавській школі” Ольга Гончаренко детально аналізує концепції педагогіки польського педагога Богдана Наврочинського (1882–1974) та українського педагога Якіма Яреми (1884–1964). Висвітлюється вплив на цих педагогів їхнього вчителя Казимира Твардовського. Обидвоє наголошували на вихованні шляхетних людей, цілеспрямованих та здатних формувати цінності, жити духовно, тобто створювати культуру. Останній критикував школу за те, що готує пристосуванців, для яких “користь та цінність є тотожними” [ibid.: 237]. Яким Ярема вважав, що навчання полягає у задоволенні потягу людини до пізнання та знання. Навчання тоді приносить задоволення, коли воно розвиває психічні та розумові здібності.

Четвертий розділ “Університетська педагогіка у Львівсько-Варшавській школі” знову повертає читача до ідеї університету та визначення призначення університетської освіти у Львівсько-Варшавській школі. Виступ “Про достойність університету” Твардовського мав великий резонанс серед філософів та педагогів. Авторка монографії покликається на праці Чежовського та Свежавського, які відштовхуються від виступу Твардовського. На думку Чежовського, університетська освіта повинна бути універсальною, а не вузькоспеціальною, працівники університету не повинні поділятися на педагогів та науковців. Він ґрунтує своє бачення університету на двох принципах: 1) свободі проголошення наукових поглядів професорів та 2) подвійній природі університету (наукова й педагогічна). Навчання й наукові дослідження повинні бути наявні в університеті, бо саме вони сприяють розвитку особистості студентів. Для Свежавського університет є культурним феноменом, який виявляє розумові та вольові якості людей. Наукова творчість є вираженням розумових та моральних цінностей. Для того, аби університет розвивався на благо країни та її громадян, необхідна автономія університету та академічна свобода всередині університету.

П'ятий розділ "*Проект філософської культури у Львівсько-Варшавській школі*" присвячено розгляду поняття "філософська культура" та його змісту, який вкладали в нього представники Львівсько-Варшавської школи. Філософська культура включає у себе логіку, психологію та знання мов, без яких не можна читати оригінальні філософські праці й перекладати їх. Представники Львівсько-Варшавської школи особливо наголошували на важливості логіки для формування не лише філософської культури, але й критичного мислення, аналізу. Логіка, як навчальний предмет, повинен бути у середніх школах та університетах.

В останньому, шостому, розділі "*Львівсько-Варшавська школа та українська культура*" авторка розглядає та аналізує вплив ідей інтелектуальної формації міжвоєнного Львова на українських вчених, інтелігенцію Східної Галичини, у сфері виховання та освіти. Зокрема, Ольга Гончаренко висвітлює вплив ідей Твардовського науковості філософії, аналізу понять, на формування розуміння суті літературної критики Михайла Рудницького, а також на формування естетики Богдана-Ігоря Антонича. Мистецтво (література, поезія) пов'язане з внутрішнім світом

митця, а його образи є витворами цього світу. Митець спрямовує свою увагу на те, що переживається. Тому мистецтво засновується на інтроспекції, а мистецькі об'єкти є інтенціональними, що постають у внутрішньому світі митця.

Отже, в монографічному дослідженні Ольги Гончаренко цілісно та повно представлена концепція філософії освіти Львівсько-Варшавської школи, висвітлено її особливості з наголосом на важливості для освіти (навчання та виховання) знання логіки та психології. Проаналізовано вплив представників Твардовського на українських педагогів, освітян, поетів та літературних критиків. Монографія буде корисною для українських педагогів, філософів та вчителів, які хочуть змін й самі їх здійснюють на своїх робочих місцях в університетах та школах.

ЛІТЕРАТУРА

Гончаренко О. (2018). Філософія освіти у Львівсько-Варшавській школі. – Кам'янець-Подільський: ТОВ "Друкарня "Рута"".

REFERENCES

Honcharenko O. (2018). Philosophy of Education in Lviv-Warsaw School. – Kamianets-Podilskyi: Ltd. "Printing House 'Ruta'".